

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА

Чжао Сін

УДК 159.923.2:316.362.1

**ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКОЇ РОДИНИ НА ЕМОЦІЙНУ
ЗРІЛІСТЬ ОСОБИСТОСТІ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

доктор психологічних наук, професор
Кочарян Олександр Суренович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
завідувач кафедри психологічного
консультування і психотерапії.

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор
Седих Кіра Валеріївна,
завідувач кафедри психології
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка

кандидат психологічних наук, доцент
Меднікова Ганна Ігорівна,
професор кафедри практичної психології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Захист відбудеться «17» листопада 2016 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.08 в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 6, ауд. 442.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 4.

Автореферат розісланий «13» жовтня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. В. Барінова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Емоційна зрілість (ЕЗ) особистості є важливим чинником, що запобігає різноманітні маніфестації феномену «емоційного холоду» (О.С. Кочарян): «токсичного» (Р. Mellody) та узалежненого кохання (Г.О. Коцюба та ін.), міжособистісної залежності / контрзалежності (М.Є. Жидко, А. В. Коцар, Н.М. Терещенко, Б. Уайнхольд, Є. В. Фролова, та ін.), страху інтимності (J. Catlett, R.W. Firestont, M. Thelen), адикції уникнення (Г.В. Старшенбаум) тощо. Ці прояви є відображенням деяких незрілих, інфантильних сторін функціонування особистості, які predisponують неможливості встановлення довгострокових і глибоких відносин з людьми. Незрілість є чинником, що унеможливорює наповнене сенсом життя, призводить до багаточисельних його спотворень, що відбиваються у погіршенні епідеміологічної ситуації в Україні в сфері психічного здоров'я (П.В. Волошин, Н.О. Марута), поширенні психосоматичних розладів (К.С. Максименко), збільшенні вживання психоактивних речовин, алкоголю, зростанню впливу деструктивних сект, які руйнують особистість (Л.В. Куліков та ін.). Особистісна зрілість є передумовою становлення психологічної ресурсності людини (О.С. Штепа). Одним з вимірів зрілості особистості є емоційна зрілість, під якою розуміється сукупність таких характеристик: здатність правильно розуміти власні емоції, а також емоції інших людей; здатність використовувати свої емоції для вирішення певних завдань; здатність контролювати свої емоції та впливати на емоції інших людей (Н. Кошманенко, М. А. Півень).

Батьківська родина виступає важливим чинником нормативного та спотвореного розвитку особистості; саме в рамках сімейної взаємодії засвоюються основні правила поведінки, норми й цінності, відбувається навчання практикам повсякденного життя (А. Адлер, Л.І. Божович, Дж. Буолбі, М.Боуен, А. Я. Варга, Д. Віннікот, Л.С. Виготський, М. Кляйн, М. Малер, З. Фройд та ін.). Отже, родина, виступаючи первинним інститутом соціалізації, через настанови, особливості виховання та типи стресунків регулює особистісний розвиток. При наповненні психологічного простору дитячо-батьківських стосунків неадаптивними когніціями, настановами, патологізуючими міфами й сценаріями, розвиваються спотворені патерни партнерської взаємодії (М. Боуен, С. Мінухін, А.Є. Лічко, Е.Г. Ейдемільер), які фіксуються й повторно відтворюються у подальшому житті.

В значній кількості вітчизняних робіт вивчено вплив батьківської родини на різні аспекти функціонування особистості (Н.В. Барінова, О. К. Яковенко, Г. О. Коцюба, Т.Б. Хомуленко зі співавт. та ін.). Проте, досліджень емоційної зрілості та її сімейних витоків бракує. У дорослих, які потрапили під травматичні програми батьківської соціалізації, існує велика вірогідність формування порушення розвитку емоційної зрілості та, як наслідок, психологічного здоров'я.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена серйозними психосоціальними наслідками порушень емоційної зрілості особистості, а також браком психокорекційних програм, спрямованих на підвищення рівня емоційної зрілості.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематики наукових досліджень кафедри психологічного консультування і психотерапії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в рамках НДР «Гендерний розвиток особистості сучасної молоді: особливості соціалізації та життєвих стратегій» (№ д/р 0111U010554, 01.01.2012–31.12.2014), «Моделі формування гендерної ідентичності у сучасному просторі України» (№ д/р 0115U004051, 01.04.2015–31.12.2017). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 1, від 28.01.2014), та уточнено (протокол № 1, від 19.01.2016).

Мета і задачі дослідження. *Мета дослідження* – визначити психологічні чинники батьківської сім'ї, що сприяють розвитку емоційної зрілості.

Задачі дослідження:

- 1) провести аналіз літератури з проблеми емоційної зрілості особистості та її сімейних витоків;
- 2) виявити особливості зв'язку емоційної зрілості батьків і дітей;
- 3) визначити особливості тривожних проявів у осіб з різним рівнем емоційної зрілості;
- 4) виявити особливості структурної організації статевої сфери у осіб з різним рівнем емоційної зрілості;
- 5) описати індивідуально-психологічні особливості батьків осіб з різним рівнем емоційної зрілості;
- 6) виявити особливості сімейної соціалізації осіб з різним рівнем емоційної зрілості;
- 7) розробити психокорекційну програму, що спрямована на підвищення рівня емоційної зрілості.

Об'єкт дослідження – емоційна зрілість особистості.

Предмет дослідження – сімейні чинники розвитку емоційної зрілості та їх корекція.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовувалися методи теоретичного (аналіз, систематизація, узагальнення), емпіричного (інтерв'ю, анкетування, тестування, метод експертних оцінок) та математико-статистичного дослідження.

Методологічну й теоретичну основу дослідження становлять принципи генетичної психології (С.Д. Максименко), теоретико-методологічні позиції відносно впливу дитячо-батьківських стосунків на формування особистості (М. Боуен, Л.С. Виготський, А.Є. Лічко, С.Мінухін, Е.Г. Ейдемільер, В.В. Юстікіс та ін.), уявлення про центральну роль емоцій у розвитку дитини (Л.І. Божович, В.К. Вілюнас, Л.С. Виготський, А.В. Запорожець, К. Ізард та ін.), теоретичні уявлення про емоційну зрілість особистості (А. Маслоу, Д.В. Люсін, К. Роджерс, О.С. Кочарян, М.А. Півень, О.С. Штепа та ін.), теоретико-методологічні позиції корекційної психології та психотерапії (А.І. Копитін, О.С. Кочарян, К. Роджерс, А.А. Осіпова, І. Ялом та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше:

- визначено, що існує відповідність структур емоційної зрілості батьків та їх дітей, а також переважну роль батька та типи його залучення у становленні емоційної зрілості дитини;
- визначено роль різних типів тривоги у функціонуванні емоційно зрілої особистості, а саме переважання у структурі тривоги її конструктивного компоненту;
- показано роль статевої регуляції емоційної зрілості, а саме переважання андрогінної структури у емоційно зрілих особистостях;
- визначено індивідуально-психологічні особливості батьків, що ретардують й потенціюють розвиток емоційної зрілості у дітей
- визначено особливості спотвореної сімейної соціалізації, що інгібує становлення структурних компонентів емоційної зрілості, а саме: наявність деяких ознак у ранніх спогадах (негативні спогади про мати, акцент на фігурі бабусі, нестача тем «свободи», «самостійності», тощо) та типів батьківського ставлення (відкидання, контроль та інфантилізація);

подальшого розвитку дістали:

- теоретичні уявлення щодо типів сімейних структур, що predisponують формуванню та ретардації емоційної зрілості;
- настанови соціалізації в батьківських родинах, що ретардують та, навпаки, потенціюють розвиток емоційної зрілості особистості.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці програми психокорекційного тренінгу, спрямованого на підвищення рівня емоційної зрілості.

Програму тренінгу впроваджено в роботу Психологічної служби Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (акт впровадження № 3701-169а від 31.05.2016), у консультативну практику ВГО «Інститут клієнт-центрованої та експерієнтальної психотерапії», м. Харків (акт впровадження № 01-29 від 29.04.2016), а також в навчальний процес підготовки психологів у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна у курсах: «Психологія», «Основи психотерапії», «Методи психокорекції та психотерапії» (акт впровадження № 0202-1088 від 23.09.2016).

Особистий внесок здобувача. У статті «Особенности суверенности психологического пространства у лиц с разным уровнем эмоциональной зрелости», що написана у співавторстві з О.С. Кочаряном й А.О. Макаренком, автору належать збір матеріалу та математико-статистична обробка одержаних даних.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження доповідались на засіданнях кафедри психологічного консультування і психотерапії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, на семінарах для аспірантів і молодих викладачів зазначеної кафедри, наукових конференціях і семінарах всеукраїнського та міжнародного рівня: міжнародній молодіжній науковій конференції «Вектори психології – 2014» (Харків, 2014), науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Психологія в сучасному світі» (Харків, 2014, 2015), IV Міжвузівському науково-практичному

семінарі «Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання» (Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «ХАІ», Харків, 2015), Всеукраїнській науково-технічній конференції «Інтегровані комп'ютерні технології в машинобудуванні ІКТМ – 2015» (Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «ХАІ» Харків, 2015), Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування» (Львів, 2015).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 13 публікацій, 4 статті у фахових виданнях України, 2 - у міжнародних наукових виданнях, 7 – у збірках матеріалів тез доповідей.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація викладена на 201 сторінках машинописного тексту (основний текст 162 сторінок), містить 31 таблицю і 15 рисунків, список літератури налічує 231 джерело.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету і задачі, висвітлено наукову новизну, практичне значення та впровадження одержаних результатів, відомості про апробацію роботи, наукові публікації, структуру та обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-методологічний аналіз емоційної зрілості особистості в контексті батьківської сім'ї» присвячений розгляду питання про вплив батьківської родини на формування особистості, зокрема на її емоційність, а також розгляду підходів до розуміння емоційної зрілості особистості.

Провідні вчені різних шкіл і напрямків психології єдині в думці про те, що батьківська родина виступає важливим та одним з перших і основних агентів розвитку та соціалізації особистості (А.Адлер, Дж.Буолбі, А. Я. Варга, Д. Віннікот, Л.С.Виготський, М.Кляйн, М.Малер, Е.Еріксон, З.Фройд та ін.). В батьківській родині засвоюються основні патерни поведінки, правила, норми, цінності. Батьки формують світогляд дитини та навчають практикам повсякденного життя.

Вплив батьківської родини на різні сфери функціонування особистості показані в ряді робіт українських вчених, присвячених вивченню: ставлення батька, як чинника формування статевої ролі Я-концепції (Н.В. Барінова); впливу чинників батьківської сім'ї на психосексуальний розвиток дівчат (О.К. Яковенко); формуванню міжособистісної залежності / контрзалежності у чоловіків (М.Є. Жидко) та жінок (А.В. Коцар), формуванню ставлення до власної тілесності (Н.М. Терещенко); впливу ранньої сімейної соціалізації на формування залежної любові (Г.А. Коцюба) тощо.

Існують багаточисельні концептуалізації емоційної зрілості особистості:

1) емоційна компетентність (І.Н. Андрєєва, Р. Виск та ін.) - здатність взаємодіяти з внутрішнім середовищем своїх почуттів й бажань, оптимально координувати власні емоції і поведінку; включає навички рефлексії, саморегуляції, оптимального рівня емпатії та експресивності;

2) емоційний інтелект (Д.В. Люсін, Дж. Майєр та ін.) - здатність людини усвідомлювати емоції, досягати і генерувати їх так, щоб сприяти мисленню,

розумінню емоцій і того, що вони означають і, відповідно, управляти ними таким чином, щоб сприяти своєму емоційному і інтелектуальному зростанню;

3) дотримування суспільних норм (А.Н. Лук, А. Реберат та ін.) - одна з характеристик, що властива дорослій та психічно здоровій людині, яка засвоїла і дотримується норм та цінностей культури чи суспільства, в якому живе;

4) особистісна зрілість (А. Адлер, А. Елліс, А. Лоуен, А. Маслоу, Г. Олпорт К. Роджерс, З. Фройд, Е. Фромм О.С. Штепа та ін.) – є набором рис, що обумовлюють залученість до просоціального життя, активний інтерес до нього, ефективність соціального функціонування: синергічність, автономність, контактність, самоприйняття, креативність, толерантність, відповідальність тощо (О.С.Штепа), широкі межі «Я», здатність до теплих стосунків, самоприйняття, реалістичне сприйняття, здатність до самопізнання, почуття гумору, цілісна життєва філософія (Г. Олпорт); щастя, як мета життя; гедонізм; прийняття факту смерті; самовизначення; прийняття невизначеності; творчі пошуки; турбота про власне благополуччя; соціальні інтереси; гнучкість; прийняття реальності; готовність до ризикованих вчинків; висока ступінь толерантності до фрустрації; емоційна відповідальність (А. Елліса); чарівність, грація тіла, його м'якість і пластичність, сильна внутрішня пульсація, спонтанність рухів (А. Лоуен) тощо.

Фактично зрілість означає наявність деяких універсалій: трансцендування, надситуативної активності, просоціальності, відповідальності за себе й своїх близьких, здатності до теплих стосунків психологічної інтимності. Деякі автори оформлюють цей набір рис у цілісність – у специфічний тип характеру, напр., плідний (Е. Фромм). Сама зрілість може розглядатися як бажана мета особистісного розвитку, яка визначається ідеологічним рівнем психокультури й по-різному концептуалізується (О.С. Кочарян, О.С. Козлов, М.С. Півень): як дорослість, автентичність, трансперсональність, самоактуалізованість, безпосередність, спонтанність;

5) залученість особистості до трансперсональних переживань (С. Гроф);

б) повнота емоційного функціонування (К. Роджерс) – відкритість й функціональність усього емоційного діапазону.

Дана робота виконувалась на робочій п'ятикомпонентній моделі емоційної зрілості О. С. Кочаряна та М. А. Півень, яка включає наступні компоненти: 1) рефлексія емоцій - це здатність усвідомлювати і розуміти свої емоції, а також причини їх виникнення; 2) емоційна саморегуляція – це управління своїми емоціями відповідно до ситуації і доцільності, вміння справлятися зі своїми емоціями соціально прийнятними способами; 3) емпатія – входження в феноменологічну перспективу іншого, погляд на світ його очима; 4) емоційна експресивність – це здатність природньо, спонтанно висловлювати пережиті емоції в міміці, пантоміміці, рухах, жестах, інтонації голосу без придушення, оскільки контроль над зовнішніми проявами емоцій може стати причиною обмеженості чуттєвих переживань, їх недостатнього усвідомлення; 5) прийняття власних емоцій - «можність входити в контакт з власними переживаннями і підтримувати ті емоції і переживання, які є справжніми».

Розділ 2 «Характеристика вибірки і методів дослідження» присвячений опису вибірки дослідження та методикам дослідження.

У дослідженні взяло участь 157 осіб, з них 80 осіб жіночої статі, 77 - чоловічої, у віці від 20 до 25 років; а також їхні батьки - 314 чоловік, 157 матерів і 157 батьків, у віці від 40 до 58 років. Всі досліджувані виховувалися в повних сім'ях. 65 досліджуваних були єдиною дитиною в сім'ї. У дослідження були включені особи без психічної і вираженої соматичної патології. За результатами опитувальника, спрямованого на діагностику емоційної зрілості, було сформовано 3 дослідницькі групи: група 1 (далі Гр.1) - 54 особи у яких діагностовано низький рівень емоційної зрілості; група 2 (далі Гр.2) - 63 особи у яких діагностовано середній рівень емоційної зрілості; група 3 (далі Гр.3) - 40 осіб у яких діагностовано високий рівень емоційної зрілості.

В роботі використано наступні методики психодіагностики: опитувальник діагностики емоційної зрілості (М.А. Півень); тематичний апперцептивний тест (ТАТ, тест Г. Мюррея у викладі Д.О. Леонтьєва); шкала родинного оточення R. H. Moos (адаптація С.Ю. Купріянова); методика визначення батьківського ставлення (Г. Я. Варга, В. В. Столін); структурний «Я-тест» Г. Аммона; структурна статеворольова шкала (О. С. Кочарян, Є. В. Фролова); метод ранніх спогадів А. Адлера (за О.В. Сидоренко); опитувальник «Суверенність психологічного простору (СПП, С.К. Нартова-Бочавер), опитувальник «стратегії подолання стресових ситуацій» (Sacks, версія Н. Водоп'янової, О. Старченкової).

Математична обробка результатів проводилася за допомогою ряду методів математичної статистики (з використанням програмного пакету Statistica 7.0): методи описової статистики; χ^2 -критерій кутового перетворення Фішера, G-критерій знаків; кореляційний аналіз (із використанням коефіцієнта кореляції r Пірсона), факторний аналіз (метод головних компонент, ротація Varimax).

Розділ 3 «Вплив батьківської родини на емоційну зрілість особистості» розкриває результати емпіричного дослідження.

Було визначено зв'язки між компонентами емоційної зрілості (ЕЗ) дітей та їх батьків у групах з різним рівнем сформованості ЕЗ. Дані наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Зв'язки між компонентами емоційної зрілості дітей та їх батьків у групах

Гр.	n	Характеристика зв'язку
1	1 (Б), 5 (М)	Всі компоненти ЕЗ регулюються тільки відповідними компонентами матері. Тільки у регуляції «емоційної експресивності» батько приймає участь.
2	2 (Б), 5 (М)	Зниження батьківської регуляції компонентів ЕЗ. У регуляції «Е» та «ЕЕ» беруть участь відповідні компоненти ЕЗ обох батьків, у регуляції «ЕЕ», «ЕС» та «ПВЕ» відповідні компоненти матері.
3	5 (Б), 5 (М)	Повна відповідність компонентів емоційної зрілості дитини та обох батьків.

Примітка: n – кількість значущих зв'язків; Б – батько, М – мати; «ЕЗ» - емоційна зрілість; «Е» - емпатія; «ЕЕ» - емоційна експресивність «ЕС» - «емоційної саморегуляція; «ПВЕ» - «прийняття власних емоцій»

Дані наведені у таблиці 1 свідчать про важливість фігури батька у соціалізації дитини, зокрема її емоційної зрілості. Високі показники ЕЗ можуть бути досягнуті за активною участю батька. Батько втручається у регуляцію ЕЗ за такою послідовністю: «емоційна експресивність»→«емпатія»→«рефлексія емоцій», «емоційна саморегуляція» та «прийняття власних емоцій». Така послідовність, ймовірно, відбиває етапи варіантів залучення батька у стосунки з дитиною: емоційне включення (приклад батьком емоційної свободи)→входження у внутрішній світ дитини (співпереживання, емоційне розуміння, підтримка)→входження у власний емоційний світ, дозволяє сформулювати типи батьківської позиції по відношенню ЕЗ: 1) емоційний батько; 2) теплий батько; 3) глибокий батько.

Формуючись в ранніх стосунках з первинною групою, тривога назавжди, згідно Г. Аммону, зберігає свій міжособистісний характер, що забезпечує можливість в загрозованих ситуаціях звертатися за допомогою й приймати її від інших, а також при необхідності самому надавати допомогу. У таблиці 2 наведені дані щодо поширеності різних видів тривожності у групах з різним рівнем ЕЗ.

Таблиця 2

Достовірність відмінностей різних видів тривожності у групах

Види тривожності	Гр.1	Гр.2	Гр.3	Гр.1-Гр.2	Гр.1-Гр.3	Гр.2 – Гр.3
	Частота у групі			φ		
Конструктивна	12,5%	30,16%,	31,48%	2,61*	2,30*	0,02
Деструктивна	44,44%	15,87%	5%	2,78**	4,83**	2,43**
Дефіцитарна	50%	28,57%	15%	2,383**	3,715**	1,647*

Примітка: φ – критерій кутового перетворення Фішера; * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$.

Отже, емоційно зрілим особистостям властива конструктивна тривога, що робить їх здатними встановлювати контакт з іншими, приймати допомогу, справлятися з втратами, розлукою, відкривати межі власного Я, розвивати власну ідентичність. Емоційно зрілі особи характеризуються психологічною стійкістю до тривожних станів і вмінням приймати обґрунтовані, виважені рішення в ситуаціях відповідального вибору. Для них характерна здатність до контактів, готовність отримати допомогу. Емоційно зріла особистість в умовах різного роду небезпеки має певний рівень почуття тривоги, з якою вона здатна співіснувати. Така здатність дозволяє використовувати тривогу для вирішення завдань соціально-психічної адаптації, диференціювати реальні загрози і «об'єктивно» необґрунтовані побоювання й страхи.

Емоційно незрілим особистостям властива як деструктивна, так і дефіцитарна тривога. Високі показники деструктивної тривоги відбивають деформацію регуляторної складової механізму її опанування, недостатність контролю ситуації, нерішучість, безпорадність в загрозованих ситуаціях. Особи із низьким рівнем емоційної зрілості нездатні диференційовано ставитись до небезпечних і загрозованих ситуацій, схильні до перевищення ступеню реально

існуючої небезпеки, нездатні до адекватної поведінки в небезпечних ситуаціях, їм властивий страх встановлення нових контактів й близьких стосунків.

При дефіцитарній тривозі існує нерозвиненість або блокування механізму оповіщення про небезпеку й нездатність співіснувати зі страхом, терпіти його, що відбивається у недооцінці або повному ігноруванні об'єктивної небезпеки, відчуттях нудьги, втоми, душевної порожнечі і емоційної «сплячки».

У ряді робіт, виконаних під керівництвом О.С. Кочаряна, показано, що статеворольові чинники регулюють багато сфер життя – материнство (Н.В. Дармостук), сексуальність (Н.О. Смахтіна), життєвий шлях студентської молоді (Я.К. Ягнюк), психологічне здоров'я (О.В. Козлов), благополуччя особистості (Н.А. Ярова), особливості партнерських стосунків (К.М. Фаворова) тощо. Тому обґрунтованим є припущенням щодо регулюючої ролі статеворольових чинників у емоційній сфері. Використання структурної статеворольової шкали (О.С. Кочарян, Є.В. Фролова) дозволило одержати дані щодо поширеності різних статеворольових структур у групах з різним рівнем ЕЗ. У таблиці 3 наведено відповідні дані.

Таблиця 3

Поширеність різних типів статеворольових моделей у групах

Типи статеворольових моделей	Гр.1	Гр.2	Гр.3	Гр.1-2	Гр.1-3	Гр.2-3
	Частота у групі			φ		
Континуально-ад'юнктивна	40 (74%)	11 (17%)	6 (15%)	6,53**	6,13**	0,33
Континуально-альтернативна	11 (20%)	21 (33%)	7 (18%)	1,59	0,351	1,82*
Андрогінна	3 (6%)	31 (49%)	27 (68%)	5,82	6,93**	1,85*

Примітка: φ – критерій кутового перетворення Фішера; * - $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Статеворольові структури осіб з різними рівнями ЕЗ достовірно різняться. При високому рівні ЕЗ спостерігається переважання андрогінної моделі, за якої утворення маскуліності й фемініності є незалежними. Така модель у нормі формується у 15-16 років (О.С. Кочарян) й надає багаточисельні переваги у соціальному функціонуванні особистості. Проте, у емоційно незрілих особистостей переважають незрілі, інфантильні моделі, які притаманні більш ранньому віку, а саме – континуально-альтернативна й континуально-ад'юнктивна. Ці моделі у дорослих людей відбивають ретардацію статеворольового розвитку.

Гендерний контекст задає особливості емоційної зрілості особистості – Т. Парсонс визначив два типи гендерного функціонування – експресивний тип, що притаманний жінкам; та інструментальний тип, який є специфічним для чоловіків. Експресивність орієнтує на високу чуттєвість до переживань іншої людини, емпатичність, на співчуття, співпереживання, на пошук соціальної підтримки, на високу соціальну інтуїцію тощо. Інструментальність обумовлює переживання почуттів у собі, емоційну закритість, придушення емоцій тощо. Тому виникає

проблема гендерного виміру емоційної зрілості, яка потребує спеціального опрацювання.

Отже, емоційна зрілість особистості має багаточисельне структурне забезпечення, й одне з них – структурна статеворольова модель, яка є стрижневим особистісним утворенням.

Шляхом факторизації простору ознак, що містяться у методиках «Емоційна зрілість особистості» (М.А. Півень) та структурний «Я-тест» Г. Аммона, встановлено сім факторів індивідуально-психологічних особливостей батьків, що ретардують розвиток емоційної зрілості (виявлені в осіб, які мають низький рівень емоційної зрілості). Інтерпретації піддалися фактори, що пояснюють більш, ніж 10% загальної дисперсії.

Фактор 1 «Жорсткість-м'якість» (19,55% дисперсії) за своїм складом свідчить, що атмосфера тиранії з боку батька й жертковності з боку матері має негативні наслідки для емоційної зрілості їхньої дитини, а саме: призводить до недорозвиненості емпатії, рефлексії та експресивності.

Фактор 2 «Депресія» (16,44% дисперсії) за своїм складом свідчить, що депресивний радикал батьків призводить до блокування емоцій їхніх дітей; особи, виховані такими батьками, ігнорують свої почуття внаслідок їх небажаності.

Фактор 3 «Жорсткість зовнішніх границь» (11,43% дисперсії) за своїм складом свідчить про посилення закритості і жорсткості зовнішньої границі «Я», контактний бар'єр, який перешкоджає спілкуванню з іншими особами. Такі батьківські особливості транслиують дитині встановлення відокремлення, перешкоджають розвитку здатності до емпатії.

Фактор 4 «Дефіцит внутрішнього Я-відмежування» (10,59% дисперсії) за своїм складом свідчить про несформованість інтрапсихічного бар'єру «Я» у матері; ці особливості матері приводять до того, що її дитині важко взяти на себе відповідальність за власні емоції, механізми емоційної регуляції є ослабленими.

В якості потенціюючих чинників емоційної зрілості виявлено три фактори (виявлено у групі з високим рівнем ЕЗ).

Фактор 1 «Рухливість зовнішніх границь батьків» (24% дисперсії) за своїм складом свідчить про те, що батьки дозволяли дитині побудувати власну ідентичність шляхом сепарації від них. Таким батькам притаманна відкритість, товариськість, цілеспрямованість, здатність до близького емоційного контакту.

Фактор 2 «Конструктивний нарцисизм батьків» (23,7% дисперсії) за своїм складом означає, що обидва батьки визнають власну цінність. Це засновано на позитивному досвіді міжособистісних стосунків та позитивному ставленні до різних сфер свого життя.

Фактор 3 «Інтеграція центральних Я-функцій» (20,88% дисперсії) за своїм складом свідчить, що у батьків осіб з високим рівнем ЕЗ спостерігається інтеграція основних функцій «Я». Це забезпечує хороший контакт таких батьків з самими собою, зі своїм несвідомим, зі своїми потребами.

У ряді робіт (Н.В. Барінова, А.О. Кацюба, А.В. Коцарь, Є.В. Фролова, К. Якименко та ін.), виконаних під керівництвом О.С. Кочаряна, показано, що статеворольові структури формуються під впливом батьківської родини. Тому подальший аналіз пов'язаний з визначенням ролі сімейних чинників у формуванні

емоційної зрілості. Однією з продуктивних методик рефлексії сімейного простору є аналіз ранніх спогадів. У таблиці 4 наведено поширеність деяких елементів у спогадах у групах досліджуваних з різними рівнями ЕЗ (кожний досліджуваний надавав 8 спогадів).

Таблиця 4

Поширеність (у %/Абс. ч.) різних елементів у ранніх спогадах у групах

Фігури спогадів	Гр. 1	Гр. 2	Гр. 3	Гр.1-2	Гр.1-3	Гр.2-3
	поширеність			ϕ		
Мати	54% (233)	76% (383)	83% (266)	7,153**	8,745**	2,462**
Батько	39% (168)	52% (262)	73% (234)	4,026**	9,545**	6,156**
Сіблінгі	37% (160)	43% (217)	70% (224)	1,891*	9,138**	7,695**
Бабуся (дідуся)	98% (423)	86% (433)	67% (214)	7,306**	12,677**	6,380**
Всього спогадів	432	504	320			

Примітка: ϕ – критерій кутового перетворення Фішера; * - $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

З наведеної таблиці 4 видно, що частота спогадів мати, батька та сіблінгів з підвищенням показників ЕЗ збільшується. Менш емоційно зрілі особистості надають перевагу спогадам про бабусю, що, ймовірно, відбиває проблеми у соціалізації дитини, коли більш уваги їм приділялося з боку бабусі та дідусі, а у батьків, ймовірно, спостерігався феномен «нерозвиненості батьківських почуттів».

Співвідношення позитивних й негативних спогадів достовірно різняться між групами емоційно зрілих й емоційно незрілих особистостей: кількість негативних спогадів про мати (Гр.1/Гр.3 - 121/55 – $\phi_{1-3} = 3,746$; $p < 0,01$), батька (81/74 - $\phi_{1-3} = 0,209$; $p > 0,05$), сіблінгів (50/65- $\phi_{1-3} = 0,483$; $p > 0,05$), бабусю, дідуся (81/45- $\phi_{1-3} = 0,56$; $p > 0,05$). Отже, емоційний досвід спілкування з материнською фігурою у емоційно зрілих осіб є більш позитивним.

Було визначено різницю між Гр.1 і Гр.3 у поширеності спогадів, що стосуються переживанню свободи ($\phi_{1-3} = 5,83$; $p < 0,01$), самостійності ($\phi_{1-3} = 6,372$; $p < 0,01$), залежності ($\phi_{1-3} = 5,572$; $p < 0,01$), власної цінності ($\phi_{1-3} = 5,478$; $p < 0,01$), любові ($\phi_{1-3} = 3,512$; $p < 0,01$). Отже, досвід осіб з високими показниками емоційної зрілості містить переживання незалежності, свободи, самоцінності, самостійності, любові.

Ще один важливий аспект спогадів у емоційно зрілих особистостей є те, що мати є фігурою, яка контейнує негативні переживання дитини (55/77, $\phi_{1-3} = 2,006$; $p < 0,05$) – «скаже добрі слова», «допоможе», «надає віру у себе, у власну спроможність» тощо.

Тобто, у емоційно незрілих особистостей спостерігаються: поширеність негативних спогадів про мати, акцент на фігурі бабусі, нестача спогадів з центральними темами «свободи», «самостійності», «любові», переважають

спогади з темою «залежності». Мати є фігурою яка не в змозі прийняти та переробити небезпечні для дитини почуття, має «нерозвиненість батьківських почуттів». У емоційно незрілих осіб (гр.1) спостерігаються більш ранні емоційні регулятори стосунків (з матеріалу ранніх спогадів): почуття «провини» (52/20, $\phi_{1-3} = 2,712$; $p < 0,05$); «сорому» (50/19, $\phi_{1-3} = 2,766$; $p < 0,01$). За частотою спогадів, насичених емоцією гніву, значущих відмінностей не виявлено (82/52, $\phi_{1-3} = 1,002$; $p > 0,05$), що свідчить про внутрішню неоднорідність агресії. Наявність незрілих емоційних регуляторів контакту у емоційно незрілих осіб, ймовірно, пов'язано з проблемами сепарації.

У переліку рис зрілості (А. Маслоу, В. Меннінгер, Г. Олпорт та ін.) є такі: вміння любити інших, ставлення з розумінням до інших людей, готовність давати, а не тільки брати, відповідальність за себе й власне життя, автономія й незалежність від оточення, самоприйняття тощо. Такі риси пов'язані з особливостями сімейної структури й типами сімейної соціалізації. Визначено, що емоційно незрілим особистостям (гр.1) притаманні такі типи батьківського ставлення: відкидання ($t=2,30$; $p < 0,05$), контроль ($t=2,23$; $p < 0,05$) та інфантилізація ($t=1,99$; $p < 0,05$). Тобто, становленню емоційної незрілості сприяють різні спотворенні типи батьківського виховання. У роботі І.О. Бару було визначені такі структурні компоненти синдрому «емоційного холоду»: близькість, злиття та сепарація, які є різними типами спотворення партнерських стосунків та, ймовірно, відбивають типи порушень батьківського ставлення. Тому виникає питання не тільки про кількісні показники емоційної зрілості, а й про її типологію.

Факторизація простору ознак, що представлені методиками «Типи батьківських ставлень» (Г. Я. Варга, В. В. Столін) і компонентів ЕЗ методики М.А. Півень надала можливостей визначити типи сімейних структур. Надалі було використано метод крайніх груп (гр.1 – 34,40%, а гр. 3 – 25,49% вибіркової сукупності).

Встановлено сімейні структури (типи), що предиспонують формуванню емоційної незрілості:

тип 1 «Коаліція з матір'ю проти батька» (пояснює 27,8% дисперсії). Склад фактору свідчить про усунення батька, його байдужість до дитини, відсутність з нею спільних інтересів й емоційної близькості. Мати надмірно контролює дитину, захищає від життєвих негараздів. Стосунки в діаді «мати-дитина» пов'язані з міфологією «несамостійності», «непристосованості». За таких умов прийняття власних емоцій стає неможливим, бо мати «знає завжди краще», емоційна експресія також блокується, стає недоречною та може засуджуватись з боку матері;

тип 2 «Неконгруентне ставлення матері» (пояснює 25,6 % дисперсії). Склад фактору свідчить про відсутність емоційної близькості, забарвленість стосунків недовірою та неприйняттям матері, її надмірним контролем, запереченнями дорослості, ставленням до дитини як до «маленької невдахи». Мати демонструє такі звернення до дитини, що не є узгодженими – любов та підтримка, з одного боку, й надконтроль, заперечення, холодність, - з другого. Таке не емпатійне й не конгруентне ставлення матері заперечує розвиток відповідних емоційних рис у дитини;

тип 3 «Інфантилізація через авторитарне домінування» (пояснює 18,09 % дисперсії). Склад фактору свідчить про наявність авторитарності та директивності, які інфантилізують дитину.

Встановлено сімейні структури (типи), що предиспонують формуванню емоційної зрілості:

тип 1 «Зріле прийняття з боку батька» (пояснює 32,42% дисперсії). Склад фактору свідчить про те, що прийняття батьком, теплі емоційні стосунки, зацікавленість життям дитини, наявність спільних інтересів та повага до дитини є запорукою розвитку ЕЗ;

тип 2 «Зріле ставлення батьків» (пояснює 28,63% дисперсії) відбиває емоційно-позитивне навантаження дитячо-батьківських стосунків, для яких характерна єдність батьківських позицій у вихованні своєї дитини. Почуття, поведінкові патерни, моделі комунікації з дитиною мають злагоджену та чітку спрямованість. Батьківське ставлення за типом «прийняття» з боку батька та матері свідчить про емоційну близькість в родині. Простір батьківсько-дитячих стосунків вільний від нераціональних настанов й міфів.

Розглянуто проблему зв'язку психологічної суверенності з емоційною зрілістю особистості. Показано, що всі показники психологічної суверенності (суверенність речей, фізичного тіла, території, звичок, соціальних зв'язків, цінностей) вище у осіб з високими показниками ЕЗ. Отже, ЕЗ пов'язана з загальною психологічною диференціацією. Одержані дані свідчать про те, що емоційна зрілість є важливою складовою особистісної зрілості.

Розділ 4 «Програма психокорекції емоційної зрілості особистості» присвячений розробці психокорекційної програми, *мета* якої - підвищення рівня емоційної зрілості особистості.

Завданнями програми є підвищення: 1) рефлексії; 2) емоційної саморегуляції; 3) емпатії; 4) емоційної експресивності; 5) рівня прийняття власних емоцій.

Етапи програми психокорекції: психодіагностичний; мотиваційний; інформаційний; психокорекційний; оцінка ефективності.

У якості *ідеологічної основи програми* виступили ідеї клієнт-центрованого підходу, а саме: емпатія, турбота, конгруентність, психологічний клімат.

В якості *форми роботи* була обрана групова форма психокорекції.

В *технічному плані програма є полімодальною* - було використано техніки, арт-терапії, раціонально-емотивної терапії, психогімнастики, тілесноорієнтованого підходу.

Програма психокорекції була реалізована протягом 10 тижнів, складалася з 20 психокорекційних занять, кожне з занять було тривалістю 2 години. У психокорекційній роботі взяло участь 15 осіб з низьким та середнім рівнем емоційної зрілості.

В результаті проходження програми в учасників відбулися зміни у рівні емоційної зрілості (тест-ретест процедура за методикою М.А. Півень) в бік її підвищення за окремими шкалами: рефлексія ($G=3$, $p=0,05$), саморегуляція ($G=3$, $p=0,05$), емпатія ($G=4$, $p>0,05$), емоційна експресивність ($G=2$, $p=0,01$), прийняття власних емоцій ($G=5$, $p>0,05$). Також була здійснена експертна оцінка. Експертам

був запропонований перелік показників емоційної зрілості, які оцінювались в осіб, які проходили психокорекційну програму, а також в групі контролю (група контролю відповідала всім показникам групи осіб, які проходили програму). Результати експертної оцінки представлені в таблиці 5.

Таблиця 5

Результати експертного оцінювання показників ЕЗ особистості у учасників програми психокорекції

Показники емоційної зрілості	ЕГ	КГ
	G	
Розуміння власних почуттів	1**	4
Розуміння емоційних станів інших	3*	4
Контроль власних емоцій	2*	4
Розуміння поведінки інших	4	5
Спонтанність	3*	4
Прийняття власних емоцій	5	4

Примітка: G - критерій знаків; * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$

З наведених даних видно, що за тест-ретест процедурою за опитувальником М.А. Півень не сталося значущих змін за двома параметрами ЕЗ – емпатією та прийняттям власних емоцій. За експертною оцінкою не відбулося значущих змін за такими ж параметрами «розуміння поведінки інших» та «прийняття власних емоцій».

Також з учасниками психокорекційної програми через три місяці по її завершенню була проведена бесіда, мета якої – встановити суб'єктивні враження учасників про участь у програмі та відмічені ними зміни у власному житті. Всі учасники (100%) надали позитивні відгуки та відмічали зміни в бік покращення у власному житті.

Отже, психокорекційна програма виявила ефективність щодо підвищення рівня емоційної зрілості.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення й нове розв'язання проблеми спотвореної сімейної соціалізації, яка призводить до емоційної незрілості особистості. У результаті проведеної роботи дійшли висновків:

1. Існує відповідність структур емоційної близькості у дітей та їх батьків. Високі показники емоційної близькості можуть досягатися за умови активного втручання батька у процес її регуляції у дитини за такою послідовністю: «емоційна експресивність»→«емпатія»→«рефлексія емоцій», «емоційна саморегуляція» та «прийняття власних емоцій». Зазначена послідовність, ймовірно, відбиває етапи, або варіанти залучення батька у стосунки з дитиною: емоційне включення (приклад батьком емоційної свободи)→входження у внутрішній світ дитини (співпереживання, емоційне розуміння, підтримка батьком

дітини) →входження батька у власний емоційний світ, й дозволяє сформулювати типи батьківської позиції на підставі глибини його проникнення у структури емоційної близькості: 1) емоційний батько; 2) теплий батько; 3) глибокий батько. Для формування високих показників емоційної близькості недостатньо лише материнської присутності.

2. Емоційно незрілим особистостям властива як деструктивна, так й дефіцитарна тривога. Високі показники деструктивної тривоги відбивають деформацію регуляторної складової механізму її опанування, недостатність контролю ситуації, нерішучість, безпорадність в ситуаціях, що вимагають мобілізації і підтвердження ідентичності. Особи із низьким рівнем емоційної зрілості нездатні диференційовано ставитись до небезпечних і загрозливих ситуацій, схильні до перевищення ступеню реально існуючої небезпеки, нездатні до адекватної поведінки в небезпечних ситуаціях, їм властивий страх встановлення нових контактів й близьких стосунків. При дефіцитарній тривозі існує нерозвиненість або блокування механізму оповіщення про небезпеку й нездатність співіснувати зі страхом, терпіти його, що відбивається у недооцінці або повному ігноруванні об'єктивної небезпеки, відчуттях нудьги, втоми, душевної порожнечі і емоційної «сплячки».

Емоційно зрілим особистостям властива конструктивна тривога, що робить їх здатними встановлювати контакт з іншими, приймати допомогу, справлятися з втратами, розлукою, відкривати межі власного Я, розвивати власну ідентичність. Емоційно зрілі особи характеризується психологічною стійкістю до тривожних станів і вмінням приймати обґрунтовані, виважені рішення в ситуаціях відповідального вибору. Для них характерна здатність до контактів, готовність отримати допомогу.

3. Емоційна зрілість особистості має статеворольове забезпечення - статеворольові структури осіб з різними рівнями емоційної зрілості розрізняються. При її високому рівні спостерігається переважання андрогінної моделі, за якої утворення маскулінності й фемінінності є незалежними, й яка формується на більш пізніх етапах онтогенезу (у 15-16 років) та надає багаточисельні переваги у соціальному функціонуванні особистості. У емоційно незрілих особистостей переважають незрілі, інфантильні моделі, що притаманні більш ранньому віку, а саме – континуально-альтернативна й континуально-ад'юнктивна, які у дорослих людей відбивають ретардацію статеворольового розвитку.

4. В якості чинників, що ретардують емоційну зрілість є наступні індивідуально-психологічні особливості батьків: 1) поєднання «жорсткість батька/м'якість матері» - атмосфера тиранії з боку батька й жертвності з боку матері має негативні наслідки для емоційної зрілості їхньої дитини, а саме: призводить до недорозвиненості емпатії, рефлексії та експресивності дитини; 2) «депресія» батьків унеможлиблює прийняття власних емоцій, як неважливих у такій атмосфері; 3) «жорсткість зовнішніх границь» перешкоджає розвитку здатності до емпатії у зв'язку з дистанціюванням й труднощами у контактах; 4) «дефіцит внутрішнього Я-відмежування» призводить до того, що дітям важко взяти на себе відповідальність за власні емоції, механізми емоційної регуляції ослаблені.

В якості чинників, що потенціюють емоційну зрілість є наступні індивідуально-психологічні особливості батьків: 1) «рухливість зовнішніх границь батьків» - створює умови для побудування дитиною власної ідентичності через сепарацію; 2) «конструктивний нарцисизм батьків» - переживання батьками себе як цінність, й признання своєї дитини як цінності; 3) «інтеграція центральних Я-функцій» - загальна особистісна розвиненість батьків.

5. У емоційно незрілих особистостей спостерігаються: поширеність негативних спогадів про мати, акцент на фігурі бабусі, нестача спогадів з центральними темами «свободи», «самостійності», «любові», «власної цінності», переважають спогади з темою «залежності». Мати є фігурою, яка не в змозі прийняти та переробити небезпечні для дитини почуття, має «нерозвиненість батьківських почуттів».

У емоційно незрілих осіб спостерігаються більш ранні емоційні регулятори стосунків: почуття провини й сорому. Наявність незрілих емоційних регуляторів контакту, ймовірно, пов'язано з нерозв'язаними проблемами сепарації.

6. Становленню емоційної незрілості сприяють різні спотворенні типи батьківського виховання - емоційно незрілим особистостям притаманні різні типи батьківського ставлення: відкидання, контроль та інфантилізація. Тому виникає питання не тільки про кількісні показники емоційної зрілості, а й про її типологію.

Встановлені сімейні структури, що предиспонують формуванню емоційної незрілості: 1) «коаліція з матір'ю проти батька»; 2) «неконгруентне ставлення матері; 3) «інфантилізація через авторитарне домінування».

Встановлені сімейні структури, що предиспонують формуванню емоційної зрілості: 1) «зріле прийняття з боку батька»; 2) «зріле ставлення батьків».

Встановлені настанови родинної соціалізації, що інгібують («орієнтування на досягнення»; «конфліктні, внутрішньо неузгоджені настанови»; «надмірний контроль») та потенціюють («орієнтування на активний відпочинок», як розширення кола спілкування; «інтелектуально-культурне орієнтування») емоційну зрілість особистості.

7. Розроблено та науково обґрунтовано психокорекційну програму, мета якої підвищення рівня емоційної зрілості особистості, а саме: емоційної рефлексії; емоційної саморегуляції; емпатії; емоційної експресивності; прийняття власних емоцій.

Ідеологічно програма ґрунтується на ідеях клієнт-центрованого підходу, що були втілені в груповій формі психокорекції із використанням технік арт-терапії, раціонально-емотивної терапії, психогімнастики, тілесно орієнтованого підходу в психокорекції.

Психокорекційна програма розрахована на 10 тижнів, складається з 20 психокорекційних занять, кожне заняття тривалістю 2 години. У психокорекційній роботі взяло участь 15 осіб з низьким і середнім рівнем емоційної зрілості.

Програма виявилася ефективною: відбулися позитивні зрушення трьох з п'яти компонентів емоційної зрілості, резистентними до впливу виявилися компоненти «емпатія» та «прийняття власних емоцій».

Перспектива подальших досліджень пов'язана у визначенні гендерних особливостей емоційної зрілості особистості та визначенні її типів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Чжао Сінь. Глибинні тенденції особистості батьків осіб з різним рівнем емоційної зрілості / Чжао Сінь// Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Психологія». – Харків 2014. - № 1099. – С.34-40.
2. Чжао Сінь. Формування емоційної зрілості особистості батьківською родиною/ Чжао Сінь// Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. — 2014. — № 1099 : Сер. : Психологія. — Вип. 54. — С. 227—234.
3. Чжао Сінь. Семейный контекст исследования эмоциональной зрелости личности: теоретико-методологический анализ / Чжао Сінь// Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія, Вип.50. – Х.:ХНПУ, 2015. – С.332-337.
4. Чжао Сінь. Индивидуально-психологические особенности родителей лиц с разным уровнем эмоциональной зрелости / Чжао Сінь // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, серія «Психологія».- Том 20. - Випуск 4 (38). - 2015. – Одеса «Астропринт». - С.185-192.
5. Чжао Сінь. Пространство психологической суверенности при разных уровнях эмоциональной зрелости личности / Чжао Сінь/ Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. / Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON – Canada, 2015.- №6 (12). –С.111-119
6. Чжао Сінь. Особенности суверенности психологического пространства у лиц с разным уровнем эмоциональной зрелости [Електронний ресурс] / А. С. Кочарян, А. А. Макаренко, Чжао Сінь // Перспективы Науки и Образования.– 2016. № 1 (19). С. 53-57. – Режим до ступудо ресурсу: pnojournal.wordpress.com/archive16/16-01/.
7. Чжао Сінь. Модели эмоциональной зрелости личности / Чжао Сінь// "Вектори психології - 2014". Матеріали Міжнародної молодіжної наукової конференції (11 квітня 2014 р., м. Харків, Україна). - Харків: "Оперативні поліграфія", 2014 -С.158-161.
8. Чжао Сінь. Психологическая зрелость личности в контексте родительской семьи / Чжао Сінь// Матеріали науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Психологія в сучасному світі»: Тези доповідей. Харків: Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2014. – С. 32.
9. Чжао Сінь. Взаимосвязь развития эмоциональной зрелости родителей и детей /Чжао Сінь// Матеріали науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Психологія в сучасному світі»: Тези доповідей. Харків: Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2015. – С. 36.
10. Чжао Сінь. Изучение семьи и диагностика ее нарушений / Чжао Сінь// Матеріали IV Міжвузівського науково-практичного семінару «Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання» Тези доповідей. Харків: Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2015. – С. 49.

11. Чжао Сінь. Родинна соціалізація осіб з різним рівнем емоційної зрілості / Чжао Сінь// Всеукраїнська науково-технічна конференція «Інтегровані комп'ютерні технології в машинобудуванні ІКТМ - 2015»: Тези доповідей. - Харків: Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2015. – Том 3. - С. 187.
12. Чжао Сінь. Загальні положення психокорекційної програми «Емоційність: Батьки и діти» / Чжао Сінь// Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування» (м. Лівов, 25-26 грудня 2015 року): -Львів: Го «Львівська педагогічна спільнота», 2015. – С. 65–67.
13. Чжао Сінь. Психологическая суверенность при разных уровнях эмоциональной зрелости/ Чжао Сінь//Сборник научных статей VII Международной научно-практической интернет-конференции (Состояние здоровья: медицинские, социальные и психолого- педагогические аспекты). Забайкал. гос. ун-т; отв. ред. С.Т. Кохан. – Чита : Забайкал. гос. ун-т, 2016. – С.1340-1346.

АНОТАЦІЯ

Чжао Сінь. Особливості впливу батьківської родини на емоційну зрілість особистості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2016.

Дисертація присвячена вивченню впливу батьківської родини на емоційну зрілість особистості. Встановлено відповідність структур ЕЗ батьків та дітей, переважаючу роль фігури батька у розвиток ЕЗ, а також етапи та глибину його залучення у емоційний контакт з дитиною. Визначено особливості структури тривоги у ЕЗ особистостей, регуляційну роль статеворольових структур у ставленні ЕЗ, а також індивідуально-психологічні особливості батьків, ретардують й потенціюють розвиток ЕЗ.

Визначено типи спотвореного виховання, що перешкоджають розвитку ЕЗ, виявлено деякі специфічні ознаки ранніх спогадів, що свідчать про наявність такого спотворення, а також порушені типи структури батьківської сім'ї.

Розроблена психокорекційна програма, мета якої – підвищення рівня емоційної зрілості. В результаті її проходження з'явилися ознаки емоційної зрілості.

Ключові слова: емоційна зрілість, батьківська родина.

АННОТАЦИЯ

Чжао Синь. Особенности влияния родительской семьи на эмоциональную зрелость личности. - Рукопис.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01- общая психология, история психологии. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина Министерства образования и науки Украины. – Харьков, 2016.

Диссертация посвящена изучению эмоциональной зрелости личности. Установлено влияние развития компонентов эмоциональной зрелости и соответственно его уровней родительским развитием компонентов эмоциональной зрелости, при этом наибольший вклад в развитие эмоциональной зрелости вносит эмоциональная зрелость матери, нежели отца.

Определены индивидуально-психологические особенности родителей лиц с низким уровнем эмоциональной зрелости, которые группируются в семи факторах: «Жесткость-мягкость», «Депрессия» «Жесткость внешних границ», «Дефицит внутреннего Я-отграничения», «Деструктивность внутренних границ» «Аномия», «Деструктивный нарциссизм матери». Индивидуально-психологические особенности родителей лиц со средним уровнем эмоциональной зрелости группируются в факторах: «Конструктивная агрессия матери», «Конструктивный страх матери». «Проницаемость внешних границ», «Подвижность внешних границ родителей», «Конструктивный нарциссизм родителей», «Интеграция центральных Я-функций». Установлено, что глубинные тенденции личности родителей влияют на уровень эмоциональной зрелости их детей. Чем ниже уровень эмоциональной зрелости личности, тем более негативно содержание глубинных тенденций личности их родителей.

Установлено, что родители лиц с разными уровнями ЭЗ отличаются в моделях организации полоролевой сферы: в группе родителей с низким уровнем эмоциональной зрелости значительно преобладают континуально-адьюнктивная и континуально-альтернативная модели. Эти обе модели являются незрелыми. Родители лиц с высоким уровнем эмоциональной зрелости характеризуются андрогинной моделью полоролевой сферы; модель является зрелой.

Установлено, что повышение показателей психологической суверенности связано повышением уровня эмоциональной зрелости, это справедливо и для общего показателя суверенности, и для каждого из его измерений.

Разработана психокоррекционная программа цель которой - повышение уровня эмоциональной зрелости. В качестве задач психокоррекционной программы выделены следующие: повышение рефлексии; повышение эмоциональной саморегуляции, повышение эмпатии, повышение эмоциональной экспрессивности, повышение уровня принятия собственных эмоций (способность принимать свои положительные и отрицательные эмоциональные переживания как естественное проявление человеческой природы и спонтанно их выражать), входить в контакт с собственными переживаниями и поддерживать те эмоции и переживания, которые являются подлинными.). Предмет психокоррекции - эмоциональная сфера личности. Программа включает пять последовательных блоков. Первый блок - психодиагностический. Второй - мотивационный. Третий -

информационный. Четвертый - психокоррекционный. Пятый - оценка эффективности.

В результате прохождения программы у участников произошли изменения в уровне эмоциональной зрелости, в сторону его повышения. Также была задействована экспертная оценка. Экспертам был предложен перечень показателей эмоциональной зрелости, что оценивались у лиц, которые проходили программу, а также в группе контроля (группа контроля отвечала всем показателям группы лиц, которые проходили программу). Таким образом, предлагаемая программа является эффективной и может быть рекомендована к использованию специалистами.

Ключевые слова : эмоциональная зрелость, родительская семья.

SUMMARY

Zhao Xin. Peculiarities of parental influence on the emotional maturity of personality. - Manuscript.

Thesis for the degree of psychological sciences, specialty 19.00.01 - General Psychology, History of Psychology. Kharkiv National University. Karazin. - H., 2016.

Thesis deals with the influence of parental family on the emotional maturity of personality. Established compliance of structures of emotional maturity (EM) of parents and children, father's figures dominant role in the development of EM and stages and the depth of his involvement in emotional contact with the child. The features of the structure EM anxiety in individuals, sex-role of regulatory bodies in relation EM and individual psychological characteristics of parents, retards and potentiates the development of EM.

Identified types of distorted education, impeding the development of EM, revealed some specific features of early memories, indicating the existence of such distortions and infringed types of parent families structures.

Developed psychocorrection program, whose purpose - improving of emotional maturity level. As a result of its passage were revealed signs of emotional maturity.

Key words: emotional maturity, parental family.